

Cooperativismo e Enonomía Social, nº 28 (2005-2006), pp. 219-229

OS PROCESOS DE EMPRENDEMENTO NAS COOPERATIVAS DE TRABAJO ASOCIADO EN GALIZA – PROGRAMA CONFIGURA¹

Ramón Carmelo RODRÍGUEZ PADÍN
Coordinador do programa CONFIGURA

Neste artigo preséntase un extracto do documento final da investigación promovida desde a Unión de Cooperativas de Traballo Asociado EIXO durante o ano 2005 sobre os procesos de emprendemento nas cooperativas de traballo asociado en Galiza. Preténdese resaltar un resumo dos resultados obtidos logo da realización dunha enquisa nunha mostra representativa de cooperativas de traballo asociado galegas constituídas no período 2001-03, e as posibles liñas de actuación propostas para facer fronte á diagnose obtida.

1.- Introducción.

En 2004 desde a **Unión de Cooperativas de Traballo Asociado EIXO**, decidíuse promover un programa de investigación denominado **CONFIGURA**, cuxos resultados presentamos de forma pública nunha xornada celebrada en Outubro de 2005, co obxectivo de procurarmos e identificarmos cualitativa e cuantitativamente as dificultades dos/as emprendedores/as cooperativos/as de traballo asociado en Galiza, á hora de poren en marcha un proxecto empresarial constituído entre 2001 e 2003, para con posterioridade elaborar unha estratexia que permita fomentar o nacemento de novas cooperativas de traballo asociado en maior número e mellores condicións, e consolidar as mesmas os primeiros anos de vida.

¹ Esta investigación pódese atopar de forma íntegra no sitio web da Unión de Cooperativas de Traballo Asociado EIXO www.eixo.info/configura.htm e tamén foi editada no mes de Maio de 2006.

Tamén procúrase definir unha serie de vacinas que contrarresten e minoren os riscos que supón a incursión no mercado deste tipo de sociedades.

Nesta investigación colaboraron a Unión de Cooperativas de Traballo Asociado UGACOTA; as cooperativas ACR Asesores, Xedega e Cidadanía – Rede de Aplicacións Sociais; a Consellaría de Traballo; a Asociación de Economía Social Briante; Caixanova e especialistas na temática a abordar nesta investigación.

2.- Síntese das conclusións da enquisa.

No traballo de campo sobre un universo de 62 cooperativas de traballo asociado constituídas no período 2001-03 en Galiza², tomouse unha mostra de 42 cooperativas, e realizouse unha entrevista presencial, tendo como ferramenta un cuestionario, aos socios/as fundadores/as da cooperativa que supoñen un universo total de 310 e unha mostra de 82.

As cuestións sobre a que se fai o inquérito versan sobre os rasgos das persoas promotoras da cooperativa, os motivos que inciden na creación da cooperativa, as dificultades para pór en marcha o proxecto cooperativo, sobre as axudas obtidas para a proceso de emprendemento da cooperativa e os rasgos do proxecto empresarial. Tamén se realizou unha agrupación das cooperativas tendo en conta o ámbito de desenvolvemento do seu traballo. A saber, un ámbito urbano / metropolitano e un ámbito rural / rururbano.

Consecuencia da realización de dito inquérito na mostra de cooperativas sinalada e do cruzamento das variábeis analizadas obtívose a seguinte síntese de conclusións :

- **Respecto do perfil dos promotores:**
 - O perfil predominante entre os promotores de cooperativas de traballo asociado, no período analizado, é o dunha persoa con experiencia laboral previa, moi frecuentemente conectada co sector e de certa traxectoria. Aínda así, non é habitual ter un coñecemento previo sobre o mundo cooperativo.
 - En moitos casos, a constitución da cooperativa resposta a unha estratexia para a mellora das condicións laborais, aínda que é moi significativo o peso dos pretendentes superar unha situación de paro;

² O universo total das cooperativas de traballo asociado constituídas no período 2001-03 en Galiza é de 128, mais descontamos 66 cooperativas entre as dadas de baixa e as estimadas como ilocalizábeis.

moito máis frecuente entre as mulleres e entre os homes situados en grupos de idade máis avanzados, nomeadamente no contexto rural/rururbano, e nos sectores primario e secundario. É neste contexto estratéxico no que a cooperativa aparece como a opción máis viable, non tanto pola súa natureza empresarial, como polos diversos incentivos que desde a Administración contribúen a minimizar os custos iniciais do proxecto empresarial.

- Aínda que non é habitual ter un coñecemento sobre a empresa cooperativa previo a súa constitución, resulta bastante frecuente que no círculo familiar existan persoas co perfil de empresario; o que pode supoñer un referente para os promotores. En todo caso, esta circunstancia está máis presente entre as mulleres, e ten unha especial relevancia para o ámbito rural, e o sector dos servizos.
 - Esta falta de coñecemento e mesmo experiencia pode incidir grandemente no feito de que os promotores tendan a identificarse co rol de traballador, pero en menor medida cos aspectos máis vinculados á dimensión empresarial.
 - En liñas xerais, semella que a satisfacción é a tónica predominante ao respecto da empresa cooperativa en tanto que entorno de traballo, aínda que existe unha visión algo máis crítica no que toca a dous aspectos centrais como son a remuneración e o horario de traballo.
- **Respecto do perfil dos proxectos:**
 - A tenor do anterior, cabe pensar que a posta en marcha dos proxectos de empresa cooperativa apóiase máis na experiencia e coñecementos profesionais dos promotores ca nun coñecemento fondo da súa natureza empresarial. É por isto que se adoita acudir a un asesoramento externo, para as cuestións de xestión e para identificar cáles son as axudas ás que é posible acceder.
 - Cómpre destacar, a este respecto, o escaso protagonismo que semella ter o asociacionismo cooperativo á hora de orientar a posta en marcha das cooperativas, por canto son a Administración local e as xestorías os principais referentes.
 - A maior parte das cooperativas recibiu axudas económicas, aínda que o número varía segundo o ano que se considere. Este dato contrasta co feito de que en poucos casos o importe das axudas chegase a superar o 50% do investimento inicial, e de que o

tempo medio que transcorre entre a tramitación e o cobro da axuda sexa de máis dun ano.

- As cooperativas analizadas concéntranse especialmente nos sectores dos servizos e secundario e, en menor medida, no sector primario. O sector servizos está presente tanto nos municipios máis rurais como nos netamente urbanos, aínda que predomina neste último. Naqueles concellos que presentan características máis rurais as cooperativas presentan unha distribución máis homoxénea entre os diferentes sectores.
- Cómpre destacar que o ano 2001 mostra unha especial actividade de creación de empresas cooperativas, que mostra unha tendencia á baixa nos anos subseguintes. Outra diferenza a subliñar é o feito de que neste ano fose o sector secundario aquel no que e inscribiron máis cooperativas, perdendo protagonismo fronte aos servizos no período posterior.
- Trátase, en todo caso, dun conxunto de empresas de pequeno tamaño, tanto no plano societario como no da contratación, asentadas nunha inversión inicial pequena. Esta circunstancia pode influír na evolución posterior destas empresas, por canto teñan dificultades para acadar niveis de retribución satisfactorios ou, desde logo, por canto non foron quen de xerar novos postos de traballo para socios e só tiveran un incremento moi reducido de persoal contratado.

3.- Mesa de expertos/as.

Logo da realización do traballo de campo, celebráronse a través dun panel de expertos/as, tres sesións de análise das conclusións daquel e de proposta de liñas de actuación coherentes coa diagnose. As persoas especialistas que participaron pertencen ás asociacións de cooperativas de traballo asociado, cooperativas do ramo da consultoría de empresas, Xunta de Galiza, concellos e caixas de aforros. A seguir facemos mención a reflexións expresadas no mesmo que poidan enriquecer as conclusións do traballo de campo e facemos mención a liñas de actuación para afrontar o escenario exposto :

A. Análise da diagnose.

A respecto da situación laboral dos promotores no momento de constituir a cooperativa

- Considérase que a **alta porcentaxe de promotores que estaban traballando previamente á constitución** da súa cooperativa constitúe un toque de atención, no sentido de que “traballamos (cara á promoción desta fórmula empresarial) sempre con parados e non tanto con este perfil...”.
- Sen olvidar que existen diferentes estudos que visibilizan que máis do 40% dos promotores de empresas veñen dunha **situación de desemprego previo**.
 - Matízase que entre os identificados como parados pode incluírse xente que pasa por esta situación durante períodos específicos e limitados de tempo, cun carácter máis circunstancial; en definitiva, que non sempre a categoría de parado inclúe ás mesmas características.
 - Formúlase que moitos estudos mostran, tamén, que para que se produza a decisión de constituír unha empresa ten que producirse un “detonante” que decante esta opción.

A respecto dos motivos que incidiron na creación da cooperativa

- Verbo da opción pola forma de empresa cooperativa valórase na mesa como moi positivo a porcentaxe (18% do total de entrevistados) dos que identifican **a filosofía da figura cooperativa como un elemento motivador** na súa opción.
- Tentando visibilizar en qué medida os **motivos que inciden na creación** da cooperativa (M.1) reflicten unha **situación de precariedade** entre aqueles que estaban traballando previamente á constitución da mesma (P.9). Realizado o cruzamento dos datos, extraese:
 - Que entre aqueles que, previamente á constitución da cooperativa eran traballadores en activo (47 casos): un 8,5% sinala como motivo o “desemprego” (4 casos); un 2,1% o “cambio de residencia” (1 caso); un 17% o “peche empresarial” (8 casos); un 55,3% o “desexo de cambios” (26 casos); un 21,2% (11 casos) indica “outras”; identificándose “demanda social” (1 caso), “motivación económica” (3 casos), “compartir as mesmas condicións” (2 casos), “ter un negocio propio” (2 casos), “vantaxes fiscais” (2 casos); non especificándose nun caso a resposta.
 - Dado o tamaño da mostra, e a ausencia doutras preguntas de contraste, é difícil concluír en qué medida a opción por constituír

unha cooperativa entre os traballadores en activo supón unha resposta a unha realidade de debilidade laboral-económica.

- Refórzase esta hipótese desde a reflexión de que existen moitos elementos vinculados ao ‘traballo’ que están a provocar diferentes factores de insatisfacción , máis alá dos puramente económicos.

A respecto da identificación coa dualidade empresario-a / traballador-a

- Verbo de que os respostantes **se identifiquen en maior medida co rol de traballador**, considérase que:
 - Nalgúns casos pode ter que ver co tipo de formación que recibise o emprendedor.
 - E que, con moita frecuencia, reflicte a súa traxectoria e obxectivos vitais; o primeiro sería atopar traballo; só entón se entraría nunha vivencia máis fonda do que implica o rol de empresario no desenvolvemento da empresa cooperativa.
 - Enténdese que, na súa maior parte, os casos recollidos nesta mostra non traballaban previamente en empresas cooperativas, e tampouco eran empresarios; polo que cabería falar da falta dunha certa “cultura de empresa”.
 - En todo caso, considérase que o paso do tempo desde a creación da cooperativa pode influír fortemente no cambio desta cuestión cara a unha maior identificación co plano empresarial.
 - Pénsase que sería de interese poder comparar en qué medida as lóxicas comentadas están presentes na creación doutros modelos de empresa; no sentido en que esta falta de asunción do rol empresarial podería non ser un “pecado” exclusivo das cooperativas, en contra do que se asume polo xeral. Nas empresas que respostan ao modelo “capitalista” existen, obviamente, moitos factores de conflictividade interna.

A respecto dos procesos de posta en marcha dos proxectos cooperativos

- As **redes do movemento cooperativo** son débiles, e daquela existen moitas dificultades para difundir a fórmula cooperativa como unha vía para o desenvolvemento laboral.

- A **falta de redes de emprendedores sociais** incide negativamente na promoción social da fórmula cooperativa, é dicir, que cando existe unha rede socialmente presente, e unha vontade política de apoio, é factíbel que xurdan empresas cooperativas.
- As **redes de promoción de empresas das Administracións Públicas** tenden a non derivar as demandas de asesoramento que reciben para a creación de cooperativas; isto explícase por canto teñen interese en manter o liderado dese proceso de asesoramento.
- Nos procesos de **asesoramento inicial**, a Administración Local e Autonómica, non ten, polo xeral, capacidade para desenvolver un asesoramento prolongado (que inclúa, por exemplo, a elaboración dun plan de empresa), que sería o asesoramento máis conveniente.
- O feito de que, habitualmente, non se acuda ao **asesoramento das asociacións do cooperativismo** atribúese como un dos factores explicativos centrais, o feito de que non sexan demasiado coñecidas.
- Analizando en qué medida os proxectos que recibiron **asesoramento externo** desde asesorías/consultarías (D.2.b) adoitan acudir, ao tempo, a outras entidades (D.2.a), realizado o cruzamento dos datos, extraese:
 - Que entre os proxectos que recibiron apoio desde asesorías/consultarías (16 en total); rexístranse 2 casos que recibiron tamén asesoramento desde a Admon. Local, e outro caso no que foi o IGAPE a entidade á que se acudiu.
 - Cabe concluír, por tanto, que na mostra aquí analizada non é habitual que aqueles proxectos que buscan orientación entre as asesorías e xestorías acudan a outras entidades na procura de asesoramento.
- Moitos **técnicos municipais e o sector das asesorías** de empresas teñen un grande descoñecemento e prexuízos do mundo e o tecido asociativo do cooperativismo. A respecto doutras características destes colectivos nos procesos de emprendemento de cooperativas podemos dicir que predomina a formación técnica xurídico-empresarial-económica sobre o/a de orientador/a e dinamizador/a local; teñen escasa especialización en técnicas de traballo en grupo e dinámicas sociais; as redes de técnicos/as e axentes de desenvolvemento local (ADL's) son precarias ou inexistentes; están especializados en fontes de financiamento público e na tramitación

burocrática da posta en marcha empresarial; as súas ferramentas de apoio están en exceso centradas na figura de autónomos e fórmulas capitalistas e existe reticencia á cooperación con entidades de economía social a respecto de demandas de asesoramento de emprendedores/as.

- Existe unha **rede potentísima de orientación para o emprego**, pero que unha parte dos/as técnicos/as municipais teñen unha cualificación mellorábel.
- A respecto dos **colectivos con dificultades de inserción laboral**, existen experiencias de creación de cooperativas a partir do movemento asociativo, pero non hai unha dinámica moi activa; en moitos casos, máis que dar lugar a empresas, desde o asociacionismo rematan por crearse centros de orientación á inserción laboral; sería necesaria unha normativa específica que apoie este tipo de iniciativas.
- Ao respecto da **fórmula cooperativa como alternativa laboral ante un peche de empresa**, a presenza deste tipo de cooperativas non é tan alta na mostra analizada, e ademais para que xurda un proxecto empresarial neste tipo de situacións é necesario que exista un “detonante” que visibilice esta alternativa como solución; que, en caso contrario, é moi difícil que a saída sexa a creación doutra empresa.
- Verbo das **dificultades iniciais** que teñen que afrontar as cooperativas analizadas para a súa constitución, coméntase que a dilatación do tempo de “papeleo” previo non debe sempre ser entendida como un problema; posto que para os promotores pode ser unha oportunidade para unha mellor valoración e maduración do proxecto.
 - Saliéntase que a elaboración dos estatutos e a toma doutras decisións instituíntes requiren de tempo se queren afrontarse coas maiores garantías.
 - Ao tempo que os prazos rexistrals poden ter unha gran influencia sobre esta cuestión.
- Destacando o **baixo investimento inicial** na creación das cooperativas analizadas, ao que se engade a pequena dimensión que teñen, na maior parte dos casos, as axudas recibidas, conséntase que, en xeral, este tipo de proxectos nacen sempre cun elevado nivel de

precariedade, no que moitas veces as persoas buscan realizar o investimento mínimo, sempre apoiadas por unha persoa próxima.

B. Posíbeis liñas de actuación

Como medidas de actuación para fronte a este diagnóstico desde o panel de expertos propóñense as seguintes :

- Sería prioritario **chegar, desde as entidades do cooperativismo, aos programas de Formación Continua**; porque podería producir un achegamento a xente que pode ter unha posíbel demanda de asesoramento sobre a creación de cooperativas, así como unha experiencia laboral favorecedora. Complementariamente, incorporarse aos programas de Formación Ocupacional, para promover, igualmente, o emprendemento empresarial no ámbito cooperativo.
- Reitérase a **necesidade de que o mundo cooperativo chegue ao ámbito das asesorías e xestorías**, así como ao conxunto de axentes que informan aos promotores de proxectos de empresa cooperativa.
 - Coméntase o caso da Comunidade de Murcia, na que as asociacións do cooperativismo teñen establecido convenios coas xestorías.
 - Enténdese que é un problema común entre asesorías/xestorías un certo descoñecemento da natureza e funcionamento das cooperativas; o que demanda dunha reciclaxe dos seus integrantes; cando menos no que se refire ao plano xurídico e contábel das cooperativas.
- No momento actual é **necesario potenciar a creación de estruturas de intercambio nalgúns sectores do cooperativismo**, nomeadamente, o caso de moitas cooperativas agrarias, que van morrendo, entre outras cousas, porque non apostan pola creación de novas actividades económicas, nun marco de crise das activades agrarias.
- **Potenciar o cooperativismo** como unha consecuencia da existencia de “redes sociais” de apoio.
- **É necesario que se prestase, desde as asociacións do cooperativismo, unha maior atención ao ámbito dos técnicos municipais**, establecendo convenios que teñan en conta os intereses destes técnicos, e poidan aportar orientacións complementarias para a creación

das empresas cooperativas. Un dos posibles contidos destes convenios poderían ser a potenciación da formación continua en cooperativismo, economía social, titorización de proxectos e dinamización social destes técnicos. Outras medidas adicionais dirixidas ás axencias de desenvolvemento local (ADL's) dos concellos serían a creación dunha rede de axencias de desenvolvemento local con estruturas de intercambio co asociacionismo no eido da economía social.

- **Potenciar a fórmula cooperativa como alternativa para colectivos con dificultades de inserción laboral** primando o criterio da viabilidade, máis que calquera outro de carácter máis político, establecendo convenios coa Administración e competindo en igualdade de condicións, polo que deberan establecerse incentivos que favorecesen a súa inserción no mercado.
- Outra cuestión central é **a necesidade de que os proxectos de creación de cooperativas teñan un acompañamento profundo, longo e continuado no tempo**, desde antes do proceso de constitución da empresa cooperativa, e que lles oriente na elaboración de elementos tan centrais como o plan de empresa, a toma de decisións, os pactos organizativos e o contraste das ferramentas analíticas e de xestión, é unha vía clara para a promoción e construción dunha cultura axeitada ao modelo empresarial que nace, adaptando a dimensión inicial ás necesidades reais do proxecto.
- Neste sentido, fórmase que **un proceso de acompañamento ao nacemento dunha empresa cooperativa** debera ter un carácter moi especializado, e seguir as seguintes fases xenéricas:
 - Fase previa: asentando a idea nun proceso de maduración.
 - Fase de creación: asentando a idea nun proxecto de empresa que identifique os factores da súa viabilidade; e deseñando un organigrama empresarial que atenda a todas as súas necesidades.
- Ante o custe que pode ter o desenvolvemento dun proceso destas características, **as cooperativas deberan pensar en mancomunar servizos.**
- Ao respecto das **axudas existentes á creación de empresas cooperativas** valórase que é necesario axilizar os trámites administrativos, e mellorar as previsións de tesourería que se realizan desde a Administración. E, tamén, conformar outras liñas de reforzo

ás axudas, como pode ser que a Administración poida avalar diante dunha entidade bancaria as subvencións que teña concedidas e aprobadas.

- **A Administración Pública tamén debera incrementar a dimensión orzamentaria** para o asesoramento-formación nos procesos de creación e consolidación de novas cooperativas, contemplando a viabilidade dos proxectos e a inclusión dos promotores nun proceso formativo e/ou de asesoramento-acompañamento continuado, como algúns dos criterios centrais á hora de conceder subvencións, primando, deste xeito, “a calidade sobre a cantidade”.

